

נייר עמדה אישי – תוצר לדוגמה

1212

תשפ"ו

ליחסים בתוך המשפחה עשויות להיות השלכות הרות גורל-
האם שרה חטאה ביחסה להגר וישמעאל?

אורי כהן

תיאור הנושא/הסוגיה/הדילמה

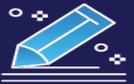
ההבטחה של אלוהים לאברהם כי "וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל" (בראשית י"ב, פסוקים ג', ז') וההבטחה שאברהם יחבוק בן משלו (בראשית ט"ו, פסוק ד') אינה מתיישבת עם עקרותה של שרי (בראשית ט"ז, פסוק א') ואמירתו של אברהם "הן לי לא נִתְּתָה זָרַע וְהִנֵּה בְן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי" (בראשית ט"ו, פסוק ג'). שרי מחליטה לעשות מעשה. היא מציעה לתת לאברהם את שפחתה הגר. לאשה על מנת שתיבנה ממנה ואברהם יזכה לבן וכך תתממש ההבטחה שניתנה לאברהם על ידי האלוהים. ואכן "וַיְבֹא אֶל־הַגֵּר וַתְּהֵרָה" אבל כשהגר הרתה "וַתִּקַּל גְּבֻרָתָהּ בְּעֵינֶיהָ" (בראשית ט"ז פסוק ד'), הגר מתנשאת מעל שרי, ומרקם היחסים בתוך המשפחה נפגם. שרי פונה לעזרת אברהם לאור התנהגות הגר ואומרת לו "חֲמָסִי עָלֶיךָ אֲנִי נִתְּתִי שִׁפְחָתִי בְּחִיקְךָ וַתְּרָא כִּי הִרְתָּה וְאֶקַּל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ", שרה טוענת שאברהם גרם לה עוול ודורשת מאברהם שיעמוד לצדה באופן בולט יותר. והוא מצידו אומר לשרי "הִנֵּה שִׁפְחָתְךָ בְּיָדְךָ עֲשִׂי־לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ". שרי מענה את הגר וזו בורחת אל המדבר. בפרק כ"א אנו עדים לקונפליקט נוסף בין שרה להגר שפחתה וישמעאל בנה, שקרה לאחר לידת יצחק, שבעקבותיו שרה דורשת לגרש את הגר וישמעאל ואברהם עומד שוב באמצעו של הקונפליקט. לפיכך נשאלת השאלה האם חטאה שרי ביחסה אל הגר וישמעאל? שתי גישות לסוגיה זו: האחת רואה פגם בהתנהגותה הבלתי מוסרית של שרי כלפי הגר ובנה. אחרת המבינה הנותנת לגיטימציה והבנה להתנהגות זו של שרי כלפי הגר ובנה. משה עימנואלי (משה עימנואלי, אברהם מול שרה והגר, בראשית יא, כז- כט; טז, כא, ט-כא, <https://www.daat.ac.il/daat/kitveyet/betmikra/avraham.htm>) משה עימנואלי טוען כי אין לראות את שרי כחוטאת ביחסה להגר וישמעאל אלא יש להבין את מעשיה: חוקי המזרח הקדום מאפשרים לגבירה להחזיר את שפחתה למעמדה לכן לאור העובדה שהגר זלזלה בשרה, ניתן לראות את תגובת שרי כלגיטימית

נגד/פרשנות ב'

(העמדה שבמוקד של נייר העמדה)
(טענה) שרה לא חטאה ביחסה אל הגר ובנה.
דעה זו מבינה ונותנת לגיטימציה להתנהגותה של שרי כלפי הגר ובנה.
(טיעון= הסבר +נימוק + ובסו) הביקורת מופנית כלפי הגר אשר התנהגה בכפיות טובה כלפי שרה. היא מרדה בגבירתה שרי העקרה, שהטיבה עימה בכך שנתנה לה להרות מאברהם. הגר לא ראתה בה כגבירתה ובכך פגעה בה ונהגה בניגוד לערך כבוד האדם. כשפחה היא אינה יכולה לנהוג כרצונה ולכן התנהגותה כלפי שרי הייתה פסולה. שרי התעלתה על עצמה, בנותנה את הגר לאברהם כדי שייבנו ממנה, אך זו הרגישה כי היא יכולה להרשות לעצמה להתנכר לשרי ולהרגיש במעמד אחר ומתנשא מעל שרי. שרי חשה עלבון

בעד/פרשנות א'

(טענה)גישה הרואה פגם בהתנהגותה של שרי כלפי הגר ובנה-
לדעה זו יש הרואים בהתנהגותה של שרי כלפי הגר ובנה, התנהגות בלתי מוסרית, בלתי הומאנית ולא ראויה. שרה מענה את הגר ההרה עד שזו בורחת מפניה אל המדבר, מקום שעלול לקרות להם הנורא מכל. (טיעון= הסבר +נימוק ובסו) רד"ק אומר:
"ולא נהגה שרי בזה [בעיניו] לא למידת מוסר ולא למידת חסידות. לא מוסר – כי אף על פי שאברהם מחל (ויתר) לה על כבודו ואמר לה "עשי הטוב בעיניך", היה ראוי לה למשוך את ידה (להימנע) לכבודו ולא לענותה. ...כי אין ראוי לאדם לעשות כל יכולתו במה שתחת ידו (למי שכפוף לו). מה שעשתה שרי לא היה טוב בעיני

האל כמו שאמר [בהמשך] המלאך אל הגר: "כי שמע ה' אל עונייך והשיב לה, להגר, ברכה תחת עינייה". על פי רד"ק שרי לא נוהגת במוסריות ובהגינות כלפי הגר וגם כלפי אברם. היא נצלה את סמכותה כגבירה. שרה הייתה צריכה להניח להגר לנפשה ולא לענות אותה, למרות שאברם אמר לה לעשות בה כרצונה. שרה יכלה לנהוג ולהעמידה במקום בדרך אחרת. הרד"ק מותח ביקורת על מידותיה של שרה שמעשיה אינם טובים בעיני ה'. המילה "ותענה" מדגישה את הביקורת על התנהגותה של שרי כלפי הגר ובנה. כמו כן בהתגלות של מלאך ה' אל הגר ובפניה אליה הוא אומר "כי שמע ה' אל עוניך" (ט"ז, יא). יש בזה להבין כי הגר היא קורבן להתנהגותה הלא ראויה של שרי."

והייתה במצוקה לכן היא פונה לאברם כדי שיעזור לה, אך הוא לא עושה דבר ומשאיר אותה עם תחושותיה והניכור שהיא חשה בהתנהגותה של הגר כלפיה.

בנוסף (הסבר נוסף + בסוס + ומקור חיצוני) ההתנשאות הזו על שרי, אינה מיוחסת רק להגר אלא גם לבנה: "ותרא שרה את-בן-הגר המצרי, אשר-ילדה לאברהם--מצחק" (כ"א פסוק ט') ופונה לאברהם בדרישה: "גרש האמה הזאת, ואת-בנה: כי לא יירש בן-האמה הזאת, עם-בני עם-יצחק". רש"י אומר: "אלא אין צחוק האמור כאן אלא לשון ירושה, שמשעה שנולד יצחק היו הכל שמחין, אמר להם ישמעאל שוטים אני בכור ואני נוטל פי שנים, שמתשובה שאמרה שרה אמנו לאברהם אתה למד וכו'". על פי רש"י ישמעאל צחק בשרי והתגרה בה במקום מאד רגיש אצלה- בנה יצחק. זוהי התנהגות שעומדת בניגוד לערך ההוגנות ואינה מוקירת תודה על כך ששרה גידלה אותו. בשל כך הוא הרויח ביושר משרה את הכינוי המזלזל "בן האמה". ישמעאל מתנשא ומטיח בפניה את חוק הבן הבכור הירוש "פי שנים, בכל אשר-ימצא, לו". (דברים כ"א, ז').

לכן כאשר שרי מגרשת את הגר ובנה ניתן להבינה ולא ניתן להאשים אותה בהתנהגות זו

הפשרה המוסכמת

(סיכום עד כה של שתי הדעות השונות- יש לחזור על עמדות הכותבים)

יש הטוענים כי חטאה שרי בהתנהגותה כלפי הגר, היא נהגה בה בדרך לא מוסרית וראויה. עינייה ובריחתה של הגר למדבר העמיד בסכנת חיים את קיומה וקיום בנה. בניגוד לעמדה זו יש הטוענים כי לא חטאה שרי בהתנהגותה אל הגר ובנה וכי בהתנהגותם של השניים כלפיה אפשר להבין את התנהגות שרי כלפיהם.

(גיבוש העמדה המשותפת) לאור מה שהוצג ניתן להסיק כי המסקנה הנובעת מהאמור לעיל /נראה כי (הטענה) יש לקבל בהבנה את התנהגותה של שרי כלפי הגר ובנה.

(הסבר ונימוק) בפרק ט"ז שרי עמדה בסיטואציות קשות ונתרה לבדה בהתמודדות עימן. תחילה עקרותה העומדת בניגוד להבטחות שניתנו לאברהם שאין היא יכולה לעמוד בציפיות ממנה. ההחלטה לרצות את אברם ולתת לו את הגר שיבנו ממנה, התגלתה כקשה מנשוא עבודה. על אף מצבה הנפשי הקשה, היא מוותרת על הזכות להיות אם שממנו יבנה עם גדול, ולהעניק את הזכות הזו להגר שפחתה. שרי פועלת ברגישות, בהוגנות ובאנושיות ובהתאם לחוק הנהוג במזרח הקדום, חוק נזי האומר כי ניתן להביא בן לבעלה משפחתה.

יתרה מכך גם כאשר גמרה אומר להעניק את השפחה לאברם, לא ציפתה כי זו תתנשא עליה ותתפוס את מקומה לצד אברם אבי האומה. הגדיל לעשות ישמעאל שהמשיך בהתנשאותו על שרי, מקניט מתגרה וכפוי טובה, בעת לידת בנה יצחק, וייחס את הבכורה לעצמו ולא לבנה של הגבירה. הגר וישמעאל נהגו בשרי בחוסר רגישות ובחוסר אנושיות ואמפטיה למצבה המורכב של שרי. לכן לא ניתן לשפוט את שרי שבנוסף לעקרותה, עוברת ייסורים קשים מעצם נתינת שפחתה לבעלה כדי שיבנה ממנה, מכך שאברהם אינו מצדד בה ונשאר אדיש להתנהגותה של הגר כלפיה. שרי נשאר לבד לנהל את הסיטואציה שנוצרה, ולכן התנהגותה אל הגר היא להשיב במעט את כבודה האבוד ולהשיב את מעמדה כגבירה. גם בפרק כ"א שרה שוב נתקלת בהתנהגות לא ראויה מצד ישמעאל וכאם שדואגת לבנה היא מבקשת לגרש את ישמעאל ואימו. כמו כן בעיני שרי את הגר היא פועלת על פי חוקי המזרח הקדום- חוק חמורבי: "כי ייקח איש אישה (שלא ילדה לו ילדים), והיא תיתן את שפחתה לבעלה, ותלד לו בנים, ואחר כך תשווה עצמה לגבירתה (כלומר: תתנשא על גבירתה), גבירתה לא תמכור אותה, מפני שילדה בנים, אבל לעבדות תשיב אותה, ותמנה אותה בין השפחות". לפי חוק זה, שפחה המתנשאת מעל גבירתה, כעונש לא נמכרת לעבדות והגבירה יכולה להשיבה למקומה ומעמדה כשפחה ולהשיב לה כגמולה- על פי תפיסת הגמול.

(סיכום הדעה המוסכמת) לכן לדעתי אין לגנות את שרי על התנהגותה כלפי הגר ובנה, ניתן להבינה לאור התנהגותם של השניים ולאור חוקי המזרח הקדום שנותן לגיטימציה ומחזק התנהגות זו כלפי שפחה המתנשאת מעל גבירתה.

מושגים

מושגים: הבטחה אלוהית, עבדות, חוק הבן הבכור היורש, חילופי כינויים, חוקי מזרח קדום, כפיות טובה
תפיסות: תפיסת גמול
ערכים: יחס ההומאני (כלפי הגר), מוסר, הגינות

מקורות

רד"ק, ספריא, בראשית ט"ז פסוק ו'
https://www.sefaria.org.il/Radak_on_Genesis.16.6.2?lang=he

רש"י על, מאגר ספרות קודש, בראשית כ"א פסוק ט, https://kodesh.snunit.k12.il/comment/t0121_9.htm

אלחנן סמט, "ותענה שרי" - האם "חטאה אמנו בעיני הזה"? מכללת הרצוג-דעת, בראשית ט"ז
<https://www.daat.ac.il/daat/tanach/samet/b3-2.htm>